

УДК 911.3

ЯКОВЕНКО Н. В., ФЕДЮШКО М. П.

**КЛІМАТИЧНІ УМОВИ ТЕРИТОРІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
АГРОВИРОБНИЧО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Формування і становлення ринкових відносин на сучасному етапі розвитку України вимагає структурної перебудови господарського комплексу з тим, щоб максимально задовольнити потреби населення у споживчих товарах і різноманітних послугах, в тому числі і рекреаційних.

Тривале падіння обсягів суспільного виробництва, зростання офіційного і прихованого безробіття, різке зниження рівня життя основної маси населення, яскраво виражена структурна незбалансованість його споживчого попиту – все це сприяє посиленню соціальної напруги, зростанню психоемоційного навантаження на населення, загостренню соціально-економічних проблем.

Тому актуальним постає пошук нетрадиційних шляхів виходу із кризової ситуації, розробка оптимальних шляхів та засобів розв'язання соціально-економічних проблем. Одним з таких напрямків може стати прискорений розвиток рекреаційної індустрії як такої, що визнана найбільш пріоритетною галуззю в Концепції державної регіональної політики України.

Дослідженням рекреаційної індустрії як однієї з високорентабельних, соціальновагомих та трудо-екологічних галузей економіки займалися відомі вчені та географи: В.І.Азар, І.В.Зорін, М.С.Нудельман, В.С.Преображенський та ін.

Чимало важливих розробок і висновків, одержаних внаслідок цих досліджень, залишаються актуальними і сьогодні. Вони потребують теоретичного осмислення і практичного використання в нових економічних умовах. З питань економіки та розвитку рекреаційної індустрії значного практичного та теоретичного досвіду набуто у Німеччині, США, Франції та багатьох інших країнах.

Однак на сучасному етапі реструктуризації господарського комплексу, основною особливістю розвитку господарства є формування різноманітних міжгалузевих комплексів на основі інтеграційних процесів. Значення набуває створення таких поєднань, які б мали змогу максимально задовольняти потреби населення у різноманітних послугах і продуктах харчування.

Виходячи з цього, в умовах, що склалися, необхідний активний науковий пошук по розробці організаційно - економічних основ створення інтеграційних поєднань рекреаційної галузі з іншими господарськими системами і конкретних рекомендацій по організації управління ними.

Тому основним завданням є обґрунтування можливості формування інтеграційного поєднання рекреаційної галузі з агропромисловим комплексом і вивчення основних факторів його розвитку (в даному випадку, кліматичних умов та ресурсів).

Агровиробничо-рекреаційний комплекс (АВРК) являє собою організаційно-технологічне поєднання певних видів виробництва, що інтегрують аграрні, промислові, рекреаційні, інфраструктурні й торгово-реалізаційні види діяльності, які організаційно замикаються в єдиних циклах на певній території (рекреаційному регіоні) з метою задоволення потреб рекреантів готовою сільськогосподарською продукцією.

Розвиток даного типу комплексу передбачає вирішення двох взаємопов'язаних проблем:

- задоволення потреб рекреантів у відпочинку та якісними і різноманітними продуктами харчування;
- раціональне освоєння рекреаційних та природних ресурсів, комплексне використання природного, соціально-економічного та культурно-історичного потенціалів з метою отримання максимального рекреаційного ефекту.

Запорізька область являється малоосвоєною в рекреаційному відношенні. Рекреаційне освоєння даної території на найближчу перспективу обумовлено сприятливим поєднанням природних ресурсів та умов території. Аналіз природних умов та ресурсів розглядаємої території показує тут наявність сприятливих кліматичних, бальнеологічних та інших факторів, які обумовлюють можливість формування АВРК у межах Запорізької області.

Природні кліматичні умови є важливим фактором, що визначають ступінь придатності того чи іншого району для рекреації, курортної справи та для ведення сільськогосподарського виробництва. Характеристика умов визначається режимом погод і включає в себе особливості температури, вологості повітря й вітру.

В цілому, клімат на території Запорізької області є помірно-континентальним із вираженими посушливо-суховійними явищами; це типовий клімат степів, із малосніжною, холодною зимою та жарким посушливим літом. Даний район отримує 110 ккал/см² сумарної сонячної радіації за рік, 50 ккал/мм² річної суми радіаційного балансу.

Кількість годин сонячного сяйва, від якого залежить кількість тепла, змінюється від 1800 на півночі до 2400 на півдні регіону, що визначає спеціалізацію сільськогосподарського виробництва й розташування рекреаційних підприємств.

Середньорічна температура коливається від 7,9 °С до 9,6 °С. Температура січня від – 5,4 °С на півночі до – 3,8 °С на півдні (абсолютний мінімум складає – 37 °С). Температура липня – від +22 °С до +23,5 °С (абсолютний максимум – + 41 °С). Сума активних температур 3185°С. Середньодобову температуру вище +15 °С на рік мають 126 - 138 днів (період інтенсивної вегетації). Річні суми опадів складають 350 - 470 мм. Найбільша їх кількість спостерігається у весняно-літній період. Величина опадів по місяцям змінюється від 0,0 до 117,3 мм; найменша кількість (від 23 до 35 мм) - в березні - квітні. Далі намічається поступове збільшення кількості опадів, яке продовжується до липня. Сніговий покрив устатковується у третій декаді грудня, а сходить у першій декаді березня, висота його сягає 5 - 10 см, тривалість – 35 - 40 днів. Опади, головним чином, фронтального характеру та зливи характерні для літнього періоду.

Випаровуваність на території Запорізької області перевищує величину опадів, коефіцієнт зволоження менше 1, в зв'язку з чим даний район відноситься до районів недостатнього зволоження, що, у свою чергу, впливає на розвиток сільськогосподарського виробництва, а тому є стримуючим фактором розвитку АВРК. Серед несприятливих кліматичних явищ слід відмітити, щороку, в квітні – червні – суховії. При антициклональному режимі погоди сухі континентальні маси довго утримуються над територією і дуже нагріваються. Температура повітря різко підвищується, відносна вологість різко падає до 30 %. Суховії викликають пилові бурі, кількість днів з якими становить 10-20 днів. Усі ці явища негативно впливають на ведення сільськогосподарського виробництва та проведення рекреаційних занять.

Одним із головних факторів розвитку рекреації є ступінь сприятливості погод моменту та їх повторюваність. Взагалі, питанням класифікації погод за впливом їх на організм людини займалися Н.О. Данілова та В.І. Русанов, які поділили всі класи погод за типами з характерними їм рисами, як то: інтервали температур, відносна вологість, швидкість вітру, хмарність і ін.

Для території Запорізької області, згідно дослідженням Н.С. Сорокіної [5], характерні сприятливі (II – IV класи погоди) і несприятливі (I клас) типи погод. Найбільша повторюваність (81,8%) сприятливих погод характерна для узбережжя Азовського моря; для Придніпров'я і Приазовської височини вона складає 74,5%. Ці класи погод вимагають мінімального слабкого функціонального напруження фізіологічних систем, які приймають участь у терморегуляції організму і тому являються оптимальними для проведення різних видів рекреаційних занять.

За повторюваністю несприятливого (жаркого) класу погод (температура повітря + 30 °C і вище, слабкі вітри (до 3 м/с)) перше місце належить території міжріччя Дніпро-Молочна (14,5% за літні місяці).

Важливу роль у нормалізації фізіологічного стану людини з послабленим здоров'ям відіграє мінливість погод, яка виражається індексом мінливості. В.І. Русанов [3] визначає його як співвідношення числа контрастних змін погод до загального числа погод за певний період. За розрахунками Н.С. Сорокіної [5] на протязі теплого періоду найбільша величина К – 38,1% характерна у квітні для західних районів області. На іншій території К менше 36%, а на узбережжі Азовського моря у серпні К менше 20% (табл. 1). Висока стійкість погод забезпечує гарне самопочуття організму людей з різним станом здоров'я і підвищує рекреаційні можливості території.

Таблиця 1

Індекс мінливості погод (в %) на території Запорізької області

Станція	Місяці						
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Запоріжжя	32,0	31,5	28,7	25,0	22,1	20,0	26,6
Кирилівка	32,2	28,6	22,2	23,7	19,9	24,8	28,2
Пришиб	32,0	28,6	22,2	23,7	19,9	24,8	28,2
Бердянськ	27,9	23,8	33,0	22,0	18,3	23,1	29,7
Приморськ	27,9	23,8	33,0	22,0	18,3	23,1	29,7
Обіточне	25,4	22,8	14,4	15,6	14,6	16,7	22,4
Мелітополь	38,1	35,4	32,4	28,4	30,6	24,4	27,0
Веселе	38,1	35,4	32,4	28,4	30,6	24,4	27,0
Кирилівка	26,1	26,0	25,0	20,8	19,5	21,8	25,6

Найбільші величини інтенсивної еритемної сонячної радіації (260 мер/м²) характерні для приморських територій. Території Придніпров'я і центральної частини Приазовської височини одержують біля 240 мер/м². Вся територія Запорізької області отримує дозу еритемної УФ радіації вище порогової (порогова становить 80 мер/м²). Починати загоряти можна в такі періоди: з I декади березня у полудень, а з III декади - в період з 10 до 14 годин; з III декади квітня - з 9-ої до 15-ої години. З III декади травня по III декаду серпня краще приймати "небесні ванни", в зв'язку з високими температурами. Сприятливим для отримання сонячних ванн є також вересень, у жовтні - це заняття можливо лише у полудень до II декади.

Тривалість періоду з біологічноактивною УФ радіацією складає: Приазовська височина - 161 день, Придніпров'я – 168 днів, узбережжя Азовського моря – 188 днів.

Рекреаційні можливості кліматичних умов характеризуються також індексом сонячності погод - відношенням ясних і хмарних днів (табл. 2).

В середньому, в межах Запорізької області території Приазовської височини і в Придніпров'ї мають індекс сонячності $K = 1,5$, а на узбережжі Азовського моря – $K = 2,1$. Найбільш сонячним є період з червня по вересень, причому у вересні сонячних погод більше ніж у травні, а у північних та центральних районах вересень є самим сонячним місяцем.

Таблиця 2

Індекс сонячності погод (в %) на території Запорізької області

Станція	Місяці						
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Запоріжжя	1,1	1,4	1,5	1,6	2,4	2,7	1,0
Кирилівка	1,1	1,2	1,1	1,4	1,2	2,3	1,3
Пришиб	1,1	0,7	1,7	2,1	1,8	2,3	1,0
Бердянськ	2,0	3,4	4,6	4,1	5,2	5,6	1,6
Приморськ	2,3	2,1	5,0	4,2	4,2	3,3	2,1
Ботієво	1,3	2,1	2,8	3,4	2,4	2,7	1,6

(За даними Сорокіної Н.С., Тюкової В.В., 1994)

Основним показником, що визначає терміни початку й кінця купання для загартованих людей, є температура води +14 °С; +15 °С - +17 °С для здорових людей (Л.О. Багрова, П.Д. Подгородецький, Н.О. Данилова [1]). На Азовському морі та його лиманах температура води +17 °С встановлюється вже в травні і зберігається на протязі всього вересня, а приймати холодні ванни (+14 °С) можна вже з III декади квітня і майже до кінця жовтня. В середньому тривалість купального сезону становить 143 дні. На Дніпрі і його водосховищах температура води + 17 °С встановлюється 9 - 10 травня і зберігається до вересня, а тривалість купального сезону складає 132 дні. За хвилювним режимом акваторії Запорізької області відносяться до спокійних, дні з хвилюваннями 1 - 2 бали складають 92%.

Для проведення водно-спортивних занять (катання на водних лижах, гребля, парусний спорт) важливе значення має поєднання температур повітря (не нижче +10 °С) і динаміки повітря та води (швидкість вітру 0 – 1,2 м/с для греблі і водних лиж; 14 – 8 м/с – для парусного спорту; хвилювання – 0 - 23 бали). Відповідно цих характеристик в усіх акваторіях Запорізького рекреаційного району на протязі сезону можна займатися греблею. Катання на водних лижах можливо лише у літні місяці. Для парусного спорту найкращими є умови на Азовському узбережжі.

Враховуючи проаналізовані кліматичні характеристики та ґрунтові умови, на території Запорізької області можна виділити три агрокліматичні райони: Північний,

Середній та Південний, які відрізняються між собою як кліматичними особливостями, так і спеціалізацією сільськогосподарського виробництва, що в свою чергу, також впливає на розвиток АВРК, а саме, вирощування тих чи інших сільськогосподарських культур з метою задоволення потреб рекреантів.

Отже, за нашими висновками, кліматичні умови Запорізької області є сприятливими як для розвитку рекреаційної діяльності, так і ведення високо інтенсивного агровиробництва, але треба враховувати ступінь впливу несприятливих кліматичних явищ, які перешкоджають функціонуванню АВРК (пилові бурі, суховії, засуха тощо).

На основі проведеного аналізу кліматичних умов на розвиток АВРК, на перспективу, передбачається проведення зонування території за ступенем сприятливості території Запорізької області, для ведення сільськогосподарського виробництва та рекреації, визначення пріоритетних напрямків оптимізації оточуючого середовища. Результати досліджень можуть бути використані при обґрунтуванні регіональної політики у галузі рекреаційної індустрії, агро-виробництва та оптимізації природокористування.

1. Данилова Н.А. Природа и наше здоровье. - М.: Мысль, 1977. – 236 с. 2. Данилова Н.А. Климат и отдых в нашей стране. Европейская часть СССР. Кавказ. - М.: Мысль, 1980. - 115 с. 3. Русанов В.И. Методы исследования климата для медицинских целей. - Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1973. - 130 с. 4. Сажнева Н.М., Сажнев М.Л., Орловська Т.О., Арабаджі О.С. Чинники формування і розвитку територіальних форм організації приморської рекреаційної діяльності // Суспільно-географічний комплекс Півдня України: теорія, практика, методика: Зб. ст. - Мелітополь. - Вип. I. - 1997. - С.51-62. 5. Сорокіна Н.С., Тюкова В.В. Рекреаційні умови та ресурси Запорізької області // Проблемы экологии и природопользования: Сб. н. тр. – Мелітополь. – 1994. – С. 18 - 24.

The development of AFRG is characterized by a of factors, such as natural and social – economic. The great role play climatic conditions in the natural cases. The step of using of the territory, the level of development and of specialization depend on them.